

Drvena kapela sv. Martina u Starom Brodu

Konzervatorsko-restauratorski radovi, 2001. – 2016.

sveta zaštitnika sv. Martina, a služi i kao mjesto posljednjeg ispraćaja pokojnika.

Kapela se u arhivskim dokumentima prvi puta spominje 1699. godine. Izgrađena je od hrastovih planjki na temeljima od opeke. Tlocrtno je oblikovana kao jednobrodna građevina s poligonalnim svetištem i zabatnim tornjićem sa zvo-

nom nad pročeljem. Ispred ulaza nalazio se mali trijem koji je uklonjen 1736. godine kad je dodano predvorje, čime je kapela poprimila današnji oblik pravokutnika, no njezin prvotni izgled nije znatnije narušen. Tlocrtna dimenzije prvotne kapele iznosile su 549,4 x 369 cm, a današnje iznose 789,5 x 360 cm. Pod kapele izveden je velikim opekama (lađa i predvorje: 44 x 31 x 7 cm; svetište: 30 x 30 x 4,5 cm), a u jednu je urezana 1774. godina.

Posebnost kapele je u oblikovanju interijera: svi zidovi, strop lađe i predvorja te svod svetišta obloženi su s 88 plitkih oslikanih drvenih ploča i obrubljeni ukrasnim letvama. Time je ostvareno cjelovito oblaganje unutarnjeg prostora objekta živo oslikanom, drvenom oplatom.

Ornamenti na oslikanim drvenim pločama ne pripadaju standardnim motivima koji se koriste u narodnoj umjetnosti, već ih se može odrediti kao rad putujućeg majstora. Iskorišteni je predložak bio prilagođen objektu primjenom kolorita koji je blizak živosti narodnog veza.

Na oslikanim drvenim pločama prikazani su motivi vrpčastog simetričnog prepleta na kojem visi lišće, velike ruže i cvjetovi tulipana, karanfila, božura, teški grozdovi s grančicama vinove loze te motivi akantusa s lisnatim izdancima, naturalistički naslikani u živim bojama zelene, plave, crvene, žute, narančaste, svijetlosive i smeđe. Naslikani motivi na drvenim pločama mogu se datirati u vrijeme postavljanja oltara, zbog sličnosti s njegovim drvorezbarskim detaljima (akantusovo lišće, rovašena vrpca, rešetkasti detalji i sl.).

Oltar sa slikom sv. Martina datiran je u 1743. godinu, kada je zbog novog retabla nad svetištem sagrađen novi koritasti svod i uklonjena

IMPRESUM

Izdavač: Hrvatski restauratorski zavod • Za izdavača: dr. sc. Tajana Pleše
• Autor teksta: Anđelko Pedišić • Lektura: Rosanda Tometić • Grafičko oblikovanje i priprema za tisak: Ljubo Gamulin • Tisak: Novi Val • Naklada: 500 • Zagreb, studeni 2016.

Drvena kapela sv. Martina u Starom Brodu

Konzervatorsko-restauratorski radovi, 2001. – 2016.

Drvena kapela sv. Martina u Starom Brodu

Konzervatorsko-restauratorski radovi, 2001. – 2016.

Drvena kapela sv. Martina u Starom Brodu rijedak je primjer tradicijskog narodnog baroknog graditeljstva s cjelovito očuvanim oslikanim interijerom. Kroz stoljeća je kapela imala važnu ulogu u svakodnevnom životu seljana kao mjesto okupljanja u bogoslužju te kao snažan simbol višestoljetnog opstanka sela unatoč ratovima i poplavama. Iako je bila u izuzetno dotrajalom i ruševnom stanju te bez (u ratu evakuiranog) inventara, kapela je ostala u funkciji sve do 2007. godine kad je počela građevinska obnova. Nakon završetka radova 2015. godine, kapela je vraćena u funkciju i posvećena, a pravilnom obnovom omogućeno je očuvanje svih njezinih tradicijskih i povijesnih značajki.

Drvene crkve i kapele najviši su domet tradicijskog narodnog graditeljstva na području sjeverne Hrvatske, posebno na području rasta hrasta lužnjaka (*Quercus robur*) koji je bio raširen u nizinskim šumama uz rijeke Savu, Dravu, Dunav, Kupu i njihove pritoke. Od njihova izvorno velikog broja, do danas ih na spomenutom području ima samo četrdesetak iz razdoblja od 17. do kraja 19. stoljeća. Drvena kapela sv. Martina u Starom Brodu (uz one u Buševcu, Lijevim Štefankima, Staroj Drenčini, Boku Palanječkom, Draganičkom Goljaku i Velikoj Mlaki) jedan je od rijetkih primjera baštine tradicijskog narodnog sakralnog graditeljstva 17. i 18. stoljeća na području hrvatskog Pokuplja, Turopolja i Posavine. Ono je nastalo mimo tadašnjih težnji vrhunskim umjetničkim domovima graditeljskog umijeća europske arhitekture, a istovremeno je inventarom, živo oslikanim zidovima i stropom potpuno uklopljeno u barokni stil toga vremena.

Osim što je važan spomenik kulture Republike Hrvatske, kapela sv. Martina u Starom Bro-

du ima posebno značenje za lokalnu zajednicu jer simbolizira višestoljetni opstanak sela uz rijeku Kupu koje je tijekom više od četiri stoljeća preživjelo česte poplave, a samo u 20. stoljeću tri rata. Smještena na prirodnoj uzvisini uz rijeku, kapela je s obližnjom kućom na istoj uzvisini glavno okupljalište seljana u vrijeme poplava. U kapeli se uz prigodno proštenje svetkuje i dan

Pogled na južnu stranu svetišta prije konzervatorsko-restauratorskih radova. Snimio: V. Barac, 2001. Fototeka HRZ-a.

Pogled na južnu stranu svetišta nakon konzervatorsko-restauratorskih radova. Snimio: G. Tomljenović, 2016. Fototeka HRZ-a.

Pogled na svetište s oltarom nakon konzervatorsko-restauratorskih radova. Snimio: G. Tomljenović, 2016. Fototeka HRZ-a. (desno)

Kapela nakon građevinskih radova. Snimio: Lj. Gamulin, 2013. Fototeka HRZ-a.

pregradna stijena predvorja. Oltar je smješten na drvenu menzu, a sastoji se od niske predele obrubljene postamentima stupova koji podupiru prekinuti vijenac iznad središnjeg dijela kojim dominira oltarna pala. Bočno od stupova šire se oltarna krila ispred kojih su smješteni kipovi sv. Ambrozija i sv. Nikole. Gornji dio oltara zaključuje široka atika omeđena volutama, u čijem se središtu nalazi Božje oko s rezbarenim zrakama.

Prije konzervatorsko-restauratorskih radova kapela je bila vrlo zapuštena, krovšte joj je dotrajalo, a na pojedinim su mjestima nedostajali

crijepovi pa se u unutrašnjost slijevao dio obo-rinskih voda. To je uzrokovalo gibanje i defor-maciju arhitektonskih elemenata i međusobno odvajanje spojeva dasaka oslikane drvene oplata. Stropne daske oslikane drvene oplata su zbog dugotrajne izloženosti visokoj vla-zi djelomično istrunule, iskrivile se i ispucale, a na njihovu nezaštićenu poledinu nataložili su se slijepjeni slojevi prašine pomiješane s mno-go vrsta nečistoća. Također je oslabjela pove-zanost slojeva položenih na drveni nosilac, što je rezultiralo njihovim odvajanjem i mjestimič-nim otpadanjem. Takvo stanje je ozbiljno za-prijetilo gubitkom oslikane drvene oplata u unutrašnjosti kapele.

Oltar iz kapele demontiran je i evakuiran još u travnju 1994. godine za potrebe izlaganja na izložbi „Sveti trag: 900 godina umjetnosti Za-grebačke nadbiskupije, 1094.-1994.“ (10. rujna - 31. prosinca 1994. godine, Muzej Mimara u Zagrebu). Na oltaru su nastala oštećenja slo-jeva polikromije i pozlate koji su se mjestimič-no odvojili od nosioca i otpali. Drveni nosilac je bio crvotočan, a spojevi drvenih elemenata oslabljeni i ispucani, jer je organsko ljepilo popustilo zbog izloženosti neodgovarajućim mikroklimatskim uvjetima. Polikromirana po-vršina oltara bila je prekrivena potamnjelim la-kom na koji se nataložio debeo sloj prašine. Na oltaru su 1994. godine obavljeni konzervator-sko-restauratorski radovi, a nakon izložbe ol-tar je pohranjen u depo Hrvatskoga restaura-torskog zavoda u kojem je ostao smješten do završetka radova na kapeli.

Projekt konzervatorsko-restauratorske ob-nove kapele započeo je 2001. godine povi-jesno-umjetničkim istraživanjima, izradom snimke postojećeg stanja i procjenom stanja

drvene građe te oštećenja oslikane drvene oplata. Nakon demontaže oplata 2002. godine pri-stupilo se građevinskoj sanaciji kapele i izmje-ni krovšta. Usporedno je s ploča drvene oplata uklonjena nečistoća nataložena na poledini, provedena je dezinfekcija gama-zračenjem na Institutu Ruđer Bošković u Zagrebu, odignuti dijelovi slikanog sloja su fiksirani, drveni je nosi-lac konsolidiran i stolarski saniran te je dovrše-no uklanjanje naslaga nečistoća. Do 2015. godi-ne izvedena je rekonstrukcija oštećenja u sloju podloge te završni retuš oštećenja slikanog slo-ja na svim pločama i ukrasnim letvama koje su

iste godine montirane u kapelu. Nakon dovr-šetka montaže oslikane drvene oplata, u kapelu je vraćen i restaurirani oltar. Unatoč činjenici da je kapela od 1994. godine bila bez oltara, a od 2002. bez oslikane drvene oplata, sve do po-četka građevinskih radova 2007. bila je u funk-ciji održavanja pogreba i okupljanja povodom Dana svetog Martina, seoskog sveca zaštitnika. Kapela je bila izvan funkcije samo za trajanja građevinskih radova od 2007. do 2012. godine. Ponovo je postala mjesto okupljanja već 2012. godine kada je u njenoj unutrašnjosti povodom Dana europske baštine postavljena izložba sta-

Ploče na južnoj strani svoda svetišta nakon rekonstrukcije oštećenja slikanog sloja i nakon rekonstrukcije oštećenja u sloju podloge. Snimili: Lj. Gamulin i J. Škudar, 2013. Fototeka HRZ-a.

rih fotografija te je održano predavanje o gra-đevinskim radovima. Kapela je ponovno po-svećena 15. studenog 2015. godine te vraćena u liturgijsku funkciju.

Ovaj projekt je primjer cjelovitog promišljanja spomenika kao cjeline sa svim njegovim vrijed-nostima te suradnje Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH i Hrvatskoga re-stauratorskog zavoda u osmišljavanju, financi-

ranju i izvođenju zahtjevnih konzervatorsko-re-stauratorskih radova na odabranim kulturnim dobrima u sklopu višegodišnjih programa, čije je očuvanje važno za lokalnu zajednicu. Konzer-vatorsko-restauratorski radovi na kapeli bili su ponajprije usmjereni na fizičko očuvanje građe-vine na njezinu izvornom mjestu. Gdje god je to bilo moguće očuvani su svi iskoristivi dijelovi izvorne hrastove građe od koje je kapela izgra-đena, a sve rekonstrukcije i zamjene dotrajale

građe izvedene su u skladu s izvornim materijalom. Jednaka je pažnja posvećena očuvanju i konzerviranju izvornih materijala i slikanih slojeva na drvenoj oplati interijera i oltaru, te očuvanju njihova fizičkog integriteta korište-njem restauratorskih materijala koji su rever-zibilni i kompatibilni s izvornim materijalima, a konzervatorsko-restauratorske intervencije bile su ograničene isključivo na oštećene dije-love izvornih materijala.

Oltar nakon konzervatorsko-restauratorskih radova. Snimila: N. Oštarijaš, 2015. Fototeka HRZ-a. (gore)

Pogled na svetište nakon konzervatorsko-restauratorskih radova na oslikanoj drvenoj oplati. Snimila: N. Oštarijaš, 2015. Fototeka HRZ-a. (lijevo)

Konzervatorsko-restauratorski radovi na pro-jektu financirani su sredstvima Ministarstva kulture RH, a rezultirali su očuvanjem, kon-zerviranjem i prezentacijom svih bitnih tradi-cijskih, povijesnih i umjetničkih značajki toga kulturnog dobra.